

**تبیین پدیدار شناختی ابعاد اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن
(مطالعه موردی: منطقه ۷ شهر تهران)**

مهدی مختارپور^۱

چکیده

اعتماد اجتماعی هم به عنوان ویژگی افراد، ویژگی ارتباطات اجتماعی وهم ویژگی نظام اجتماعی با تأکید بر رفتار مبتنی بر تعاملات و سوگیری‌ها در سطح فردی مفهوم‌سازی شده است. در این تحقیق نظریات و دیدگاه‌های مرتبط با اعتماد اجتماعی از صاحب‌نظرانی مانند گیدنز، لومان، باربر، آیزنشتاد، کلمن و فوکویاما مرور می‌شود. پس از بررسی وضعیت اعتماد اجتماعی، عمده‌ترین عوامل تأثیرگذار بر اعتماد اجتماعی در شهر تهران مشخص شده‌اند. این تحقیق به روش پیمایش و با ابزار پرسشنامه انجام پذیرفته است. جامعه آماری این تحقیق را خانواده‌های شهر تهران (منطقه ۷ شهرداری) تشکیل می‌دهد که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر می‌باشد. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که پایگاه اقتصادی - اجتماعی، احساس امنیت، استفاده از رسانه‌های جمعی، ارزش‌های مشترک و انسجام هنجاری با اعتماد اجتماعی رابطه مستقیم و معنی‌داری دارند و در نهایت می‌توان گفت که متغیر اعتماد اجتماعی توسط این متغیرها قابل پیش‌بینی است.

واژگان کلیدی: اعتماد اجتماعی، احساس امنیت، ارزش‌های مشترک و انسجام هنجاری.

تاریخ پذیرش: ۹۵/۵/۱۸

تاریخ دریافت: ۹۵/۳/۱۵

---

^۱ دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، پژوهشگر و مدرس دانشگاه
M.Mokhtarpour@srbiau.ac.ir

مقدمه

اعتماد در جای جای جامعه از ابتدایی‌ترین روابط همچون روابط خانوادگی که رابطه مادر و فرزند و... را شامل می‌شود آغاز و تا ارتباطات گسترده فرهنگی و اجتماعی و سیاسی ادامه می‌یابد و به عنوان یک متغیر مهم و اساسی در اولویت قرار می‌گیرد که در سنین پایین اعتماد در سطح خانوادگی و بستگان و در سنین بالاتر در محیط اجتماعی جامعه مثل گروه‌های همسان و مراکز و نهادهای جامعه گسترش می‌یابد. در جوامع سنتی که قلمرو زندگی محدود و تفاوت آشنا و غریبه آن‌چنان که زیمیل می‌گوید تمایز آشکاری است، فرد تنها و اغلب به خانواده و گروه‌های محلی و در یک کلام به خودی‌ها اعتماد می‌ورزد و بیگانگان و اغیار غیرقابل اعتمادند و چه بسا با آن‌ها خصومت می‌ورزد (تونکس، ۱۳۸۷: ۱۴). در حالی که در جوامع جدید که زندگی جدیدی گسترده‌تر گردیده است و هویت‌های محلی و قومی جای خود را به هویت‌های ملی و حتی فراتر از آن داده‌اند و تمایزپذیری و تفکیک نقش اجتماعی به شدت گسترش یافته است افراد نیازمندند که دامنه اعتماد خود را گسترش دهند و اعتماد خود را از سطح پیوندهای خانوادگی و خویشاوندی و گروه‌های محلی نزدیک به کلیه شهروندان و حتی بیگانگان وسعت بخشند (محمدی شکیب، ۱۳۷۵: ۹). می‌توان گفت که اعتماد در یک اجتماع سنتی، اعتماد خاص و محدود است در مقابل در جوامع جدید که تمایز اجتماعی به شدت گسترش یافته، اساساً لازمه زندگی جمعی اعتماد از نوع عام و تعمیم‌یافته است.

در نوشته‌های جامعه‌شناختی مفهوم اعتماد اجتماعی هم به عنوان ویژگی افراد، و ویژگی ارتباطات اجتماعی و هم ویژگی نظام اجتماعی با تأکید بر رفتار مبتنی بر تعاملات و سوگیری‌ها در سطح فردی مفهوم‌سازی شده است. در فرهنگ لغت آکسفورد اعتماد به معنی اطمینان به بعضی از صفات یا ویژگی یک شخص و یا حتی درستی و حقانیت یک نظریه تعریف شده است. اندیشمندان علوم اجتماعی هر کدام از نقطه نظر خاص خود به تعریف اعتماد پرداخته‌اند. برای مثال لومان میان دو مفهوم اعتماد و اطمینان تفاوت قائل شده و معتقد است اعتماد با مفهوم مخاطره یا ریسک در ارتباط است و در دوران اخیر مطرح شده است. به اعتقاد لومان کارکرد اعتماد در نظام اجتماعی این است که عدم تعیین اجتماعی را کاهش می‌دهد (امیر کافی، ۱۳۷۴: ۱۱) و یا گیدنز اعتماد را از عناصر و مؤلفه‌های اصلی مدرنیته می‌داند و معتقد است که چهار زمینه محلی اعتماد یعنی خویشاوندی، اجتماع محلی، سنت و کیهان‌شناسی مذهبی بر فرهنگ‌های پیش از مدرن تسلط

دارند، حال آن که در دوران مدرن اعتماد به نظام های انتزاعی و نمادها و نظام های کارشناسی جای این نوع از اعتماد را گرفته است (گیدنز، ۱۳۸۰ : ۱۲۰). اعتماد را می توان مهم ترین مؤلفه نظم قلمداد کرد به همین جهت آیزنشتات به درستی متذکر می شود که مهم ترین مسئله نظم اجتماعی برای بنیان گذاران جامعه شناسی اعتماد و همبستگی اجتماعی است. یعنی بدون انسجام و نوعی اعتماد پایداری نظم اجتماعی غیر ممکن است (چلبی، ۱۳۷۵ : ۱۲). از دید برخی صاحب نظران شواهد بسیاری دلالت بر کاهش اعتماد اجتماعی در تمام ابعاد و سوگیری عاطفی و خاص گرا در روابط کنش گران در تمام سطوح در ایران دارد (همان، ۷۷). بعضی از صاحب نظران به وجود خرده فرهنگ های متفاوت و چند پارگی های اجتماعی و فرهنگی (نظیر مسائل اقوام) اشاره کرده و آن را در ایجاد روش های اجتماعی کردن مبتنی بر بدگمانی و ناباوری نسبت به دیگران مؤثر قلمداد می کنند (بشیریه، ۱۳۷۵ : ۷۸).

جامعه ما نیز کم و بیش در طی دهه های گذشته شاهد تحولات اجتماعی بوده است که یکی از نتایج آن گسترش و تعمیم تمایزات است و این تحولات عمدتاً بیرونی بوده اند. آنچه مسلم است این است که تحولات، مناسبات اجتماعی را از شکل سنتی آن خارج ساخته و جامعه ما دیگر تا حد زیادی اختصاصات یک جامعه سنتی را حداقل در ظاهر امر و در لایه های بیرونی مناسبات اجتماعی ندارد (صفری شالی، ۱۳۸۶ : ۲۶). شهر خلخال به عنوان جزئی از این جامعه بزرگ می باشد که به اصطلاح در حال گذار و رو به توسعه است و هر روز شاهد تغییر و تحولات اجتماعی بوده است که این تغییر و تحولات، تمایزات اجتماعی و به تبع آن مناسبات اجتماعی جدیدی را به وجود آورده است که بر این مناسبات جدید بایستی نظم نوینی حاکم باشد. نظامی که شالوده های آن با نظم سنتی تفاوت داشته باشد. اعتماد به عنوان یک مکانیسم با کارکردهای متعدد اجتماعی، سیاسی و اقتصادی خود نقش مهمی را ایفا می کند که می توان گفت مهمترین آن برقراری نظم اجتماعی و انسجام گروهی است. یافتن راه و روش عبور از شکاف های اجتماعی و برقرار کردن انسجام و اعتماد اجتماعی و ترغیب به آن به نوبه خود اهمیت مهمی در توسعه اجتماعی و اقتصادی دارد که از مشخصه های سرمایه اجتماعی می باشد، بدین ترتیب بررسی اعتماد مردم به یکدیگر (اعتماد بین شخصی) و همچنین اعتماد مردم به اصناف، اقشار و نهادهای رسمی و غیررسمی (اعتماد نهادی) می تواند، پاسخی بر این سؤال باشد که میزان اعتماد اجتماعی در شهر

تهران تا چه اندازه است؟ پس از بررسی وضعیت اعتماد اجتماعی نوبت به این سؤال می‌رسد که عمده‌ترین عوامل تأثیرگذار بر اعتماد اجتماعی در شهر تهران چه عواملی هستند؟

بررسی اعتماد اجتماعی از دو جنبه نظری و کاربردی حائز اهمیت می‌باشد. هم تحقیقی بنیادی است و موجب شناخت بیشتر این بعد از جامعه‌شناسی می‌شود و هم کاربردی است و می‌توان با شناخت متغیرهای مؤثر بر اعتماد اجتماعی از نتایج آن در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری استفاده کرد. اعتماد یکی از پیش‌فرض‌های اساسی پیشرفت در جامعه کنونی می‌باشد به عبارت دیگر پیشرفت زمانی میسر خواهد شد که در تعاملات اجتماعی بین افراد اعتماد متقابل وجود داشته باشد در واقع اعتماد باعث تداوم کنش‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی می‌گردد (اینگلهارت، ۱۳۸۲). در بستر تعاملات و کنش‌های گروهی، اعتماد به عنوان یک مکانیسم با کارکردهای متعدد نقش مهمی را ایفا می‌کند که شاید بتوان گفت مهمترین آن برقراری نظم اجتماعی و انسجام گروهی است. اعتماد پیش‌شرط عمده و کلیدی برای موجودیت هر جامعه محسوب می‌شود و برای حل مسایل اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد. اعتماد باعث پیدایش آرامش و امنیت روانی می‌گردد. در شرایطی که جامعه ما در طی چند دهه گذشته و به ویژه در سال‌های اخیر دست‌خوش تحولات اجتماعی و فرهنگی بوده است بررسی و شناسایی چنین عناصر فرهنگی و اجتماعی کمک به شناسایی تحولات فرهنگی و اجتماعی می‌کند و در جهت افزایش اعتماد و کوشش در جهت حل آن مسایل ضرورت تام می‌یابد. از طرف دیگر در رابطه بین اعتماد اجتماعی و نقش آن در توسعه می‌توان گفت که توسعه به عنوان فرایند مستلزم تغییرات بنیادین در ابعاد گوناگون جامعه است و نکته اصلی این است که انسان، محرک و محور و هدف نهایی توسعه است، به عبارت دیگر توسعه اجتماعی به وجود نمی‌آید مگر از طریق افراد و مشارکت آنان در امور مختلف جامعه‌شان و آن نیز از طریق اعتماد امکان‌پذیر می‌باشد (گلابی، ۱۳۸۳: ۷). این مطالعه در صدد کسب دانش مبتنی بر واقعیت و همراه با روح علمی است که افزون بر دست‌آوردهای علمی و نظری، دست‌آوردهای عملی آن، شناخت واقع‌گرا از وضعیت اعتماد اجتماعی در سطح شهر تهران و شناخت عوامل تقویت یا تضعیف‌کننده آن زمینه برنامه‌ریزی درست را فراهم می‌آورد.

ادبیات نظری تحقیق

اعتماد به عنوان یکی از محورهای مهم فلسفه اجتماعی و اخلاقی ریشه در سال‌های دیرینه تاریخ بشر دارد. اما از زمانی که بحث اعتماد به طور جدی در جوامع مطرح گردیده است زمان زیادی نمی‌گذرد (جوان، ۱۳۸۷). در سال ۱۹۷۹ نیکلاس لومان^۱ تحلیل عمیقی از اعتماد را منتشر کرد که اعتماد را به رشد پیچیدگی، عدم قطعیت و مخاطره که جامعه معاصر با آن‌ها شناسایی می‌شود ارتباط داده بود و برای اولین بار این پیشنهاد مطرح شد که اعتماد نه به دلیل منسوج شدن جامعه سنتی بلکه برعکس با توسعه اشکال اجتماعی جدید، که واقعیتی اجتناب‌ناپذیر در دوره مدرنیته شده‌اند، اهمیت پیدا کرده است. در سال ۱۹۸۳ برنارد باربر^۲ مظاهر مربوط به اعتماد را در عرصه‌های مختلف نهادی و حرفه‌ای جامعه مدرن مورد بررسی قرار داد و سنخ‌شناسی مفیدی بر مبنای نوع انتظاراتی که مربوط به اعتماد می‌شوند طراحی نمود. در سال ۱۹۸۴ ساموئل ایزنشتاد و لوئیس رونجیر اعتماد را به عنوان عنصر محوری در روابط (وکیل - موکل) به صورت‌های مختلفی که از روزگار باستان تا مدرنیته ظاهر شده‌اند مورد بررسی قرار داد. در ۱۹۸۸ دیگو گامبتا تعدادی از نویسندگانی را که به اعتماد و بی‌اعتمادی در مجموعه‌های متنوع و از دیدگاه‌های مختلف نگاه کرده بودند در کنار یکدیگر قرار داد و تحلیلی از اعتماد در اجتماعات بسته و انحصاری مانند مافیا را ارائه نمود. در ۱۹۹۰ جیمز کلن دو فصل از کار مفصلش در مورد نظریه اجتماعی را به موضوع اعتماد اختصاص داد و مدلی را برای تحلیل اعتماد به عنوان نوعی مبادله صرفاً منطقی در چارچوب نظریه انتخاب عقلانی ارائه نمود، این مسیر در دهه ۱۹۹۰ با نوشته‌های راسل هاردین کسی که اخیراً چارچوب انتخاب عقلانی را با تحلیل بی‌اعتمادی بسط داد، دنبال شده است. در دهه ۱۹۹۰ گیدنز ابتدا به تنهایی و سپس با الوریك بک و اسکات لاش اعتماد را به عنوان صفت مشخصه پایان مدرنیته دانسته‌اند که بسط اندیشه‌های لومانی از پیچیدگی، عدم قطعیت و مخاطره می‌باشد. در ۱۹۹۵ فوکویاما تفسیر و دفاع جامعی از اعتماد به عنوان عنصر حیاتی نظام‌های اقتصادی پویا ارائه نمود و تأکید بحث‌اش را بر تجربه در چین، ژاپن و دیگر جوامع آسیای شرقی قرار داد. در ۱۹۹۷ آدام سلیگمن تفسیری از اعتماد را به عنوان پدیده مخصوص دوره جدید که با تقسیم کار، تمایز و تکثر نقش‌ها و نتایج انتظارات نقش پیوند دارد، ارائه کرد (زتومکا، ۱۳۸۶: ۳۴-۳۵).

1- Nikalas Luhman

2- Bernard Barber

پیشینه تجربی تحقیق

محققین مختلف در خارج و داخل از کشور در خصوص اعتماد اجتماعی پژوهش‌هایی را انجام داده‌اند. در ابتدا به تحقیقاتی که در خارج کشور انجام گرفته اشاره می‌شود سپس به بیان تحقیقاتی که در داخل صورت گرفته می‌پردازیم.

ارزیابی پاتنام از تغییر شاخص‌های سرمایه اجتماعی در جامعه آمریکا این بوده است که از دهه ۱۹۶۰ به بعد تمامی آنها مستمراً در حال افول بوده‌اند و تأثیر سیاسی این افول آن بوده که صحنه سیاسی بیش از پیش از عنصر مردمی خالی و به روی سیاست‌مداران حرفه‌ای گشوده شده است. در غیاب این عنصر مردمی، سیاست‌مداران آمریکایی به تقویت این حساسیت و ارتباط مردمی همه تلاش‌ها را در جهت ظهور و رشد حرکت‌های اصلاح‌طلبانه در دوران حکومت آمریکا پیشاپیش با شکست مواجه کرده و می‌کند. به نظر پاتنام عوامل عمده ایجادکننده این روندها را در دو دسته می‌توان خلاصه کرد: اقتصاد و تلویزیون (رجبلو، ۱۳۸۵).

کاکس^۱ (۲۰۰۲) در استرالیا نشان می‌دهد که استرالیا نیز، مشابه آمریکا در حال تجربه افول سرمایه اجتماعی است این افول تقریباً در تمامی شاخص‌های کلاسیک سرمایه اجتماعی قابل رویت است؛ میزان مشارکت در فعالیت‌های داوطلبانه، سطح مشارکت در جنبش‌های اجتماعی، عضویت در گروه‌های سیاسی، میزان اعتماد افراد جامعه نسبت به حکومت و نیز نسبت به شهروندان، میزان حضور در فعالیت‌های مذهبی، عضویت در اتحادیه‌های صنفی و بالاخره پیگیری اخبار سیاسی. اما در این میان دو نکته قابل تأمل نیز در استرالیا مشاهده می‌شود نخست با وجود این که افراد جامعه تمایل کمتری به مشارکت در جنبش‌های اجتماعی دارند مشارکت آنان در اقداماتی که به طور مستمر جریان نداشته و تأکید زیادی بر متحد شدن افراد به ادامه فعالیت‌هایشان ندارند به طور قابل توجهی بالاست. دوم با وجود این که میزان اعتماد افراد نسبت به سایرین کاهش یافته است اما این فرایند شامل افراد دارای مشاغل معروف به حرفه‌های خدمات انسانی نظیر پرستاران و معلمان و حتی پلیس نشده است (کمیسیون بهره‌وری استرالیا (۲۰۰۳)، ۱۳۸۷).

زتومکا در اعتماد و ضرورت مردم‌سالاری می‌گوید جوامع کمونیست پیشین در اروپای شرقی مرکزی مانند لهستان به دفعات موانع و راه‌بندهایی در مسیر حرکت خود به سمت جامعه‌ای باز، دموکراتیک و مبتنی بر بازار مشابه با نوع غربی تجربه کرده‌اند. بیشتر این مسایل ناشی از

ناکارآمدی منابعی فرهنگی بوده که از جمله محوری ترین آن‌ها مسأله اعتماد است. در این تحقیق، نظریه‌ای از اعتماد پیشنهاد می‌شود که از اطلاعات اثر قبلی در مورد «هست شدن اجتماعی»^۲ گرفته شده است. فرهنگ عدم اعتماد در تمام سطوح زندگی اجتماعی کشور لهستان نفوذ کرده است. بخشی از چنان وضعیت ناگواری از میراث سوسیالیسم نشأت می‌گیرد. ما توجه بیشتری بایستی به شرایط فعلی نیز اعمال شود. «محیط‌های خطر» دید، آنومی گسترده، ناکارآمدی نخبگان سیاسی و احساس روزافزون از محرومیت نسبی متعاقب نشاط انقلابی و آمال و آرزوهای غیرواقعی از جمله این شرایط هستند. برای بازآفرینی اعتماد که عنصر لازم بافت اجتماعی قوی است، بایستی از ثبات و تداوم اصلاحات حمایت شود حکومت قانون به صورتی خیلی دقیق قابل رویت باشد و پیوستن به دموکراسی‌های غربی سرعت بخشیده شود (امیرپور، ۱۳۸۶).

فیروزآبادی (۱۳۸۴) می‌گوید پاتنام در بررسی معروف خود بر روی جامعه ایتالیا بیست منطقه را در قسمت‌های شمالی و جنوبی مورد بررسی قرار داده است که از انواع روش‌های میدانی منظم، مطالعه موردی، تاریخی و پیمایشی استفاده کرده است و مصاحبه‌ها و نظرسنجی‌های مرتبی را در چندین موج بین سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۹ انجام داده و به بررسی مشارکت‌های سیاسی مردم بین سال‌های ۱۹۶۸ تا ۱۹۸۸ پرداخته است او در بررسی خود به این نتیجه رسیده است که عملکرد نهادی و خصیصه زندگی مدنی که از آن به «جامعه مدنی» یاد می‌کند چگونه با یکدیگر مرتبط‌اند به گونه‌ای که به زعم دوتوکویل و تفسیر او از جامعه مدنی که اعضای آن را شهروندان فعال و دارای روحیه جمعی، روابط سیاسی برابر و بافت اجتماعی برخوردار از اعتماد و همکاری می‌داند نیز در برخی از قسمت‌های ایتالیا به چشم می‌خورد و در جاهای دیگر چنین وضعیتی ملاحظه نمی‌شود و وجود همین شبکه‌ها و هنجارهای مشارکت مدنی در برخی از مناطق ایتالیا نقش کلیدی در توضیح موفقیت‌های نهادی دارد (فیروزآبادی، ۱۳۸۴: ۱۴۳).

امیرپور (۱۳۸۶) در «بررسی جامعه‌شناختی میزان اعتماد اجتماعی گروه‌های قومی نسبت به سیاست‌های اجتماعی دولت (مطالعه موردی استان‌های خراسان رضوی، شمالی و جنوبی)» عنوان می‌کند که این تحقیق به روش پیمایشی صورت گرفته است که با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی ۴۱۰ نفر از گروه‌های قومی موجود انتخاب شده‌اند. سوال اساسی این تحقیق؛ سیاست‌های

اجتماعی دولت چقدر بر افزایش یا کاهش میزان اعتماد اجتماعی گروه‌های قومی تأثیرگذار بوده است؟ این تحقیق محقق از دیدگاه‌های گوناگون درباره اعتماد اجتماعی استفاده کرده از جمله؛ نظریه عقلانی نظریه مبادله، نظریه نهادی، نظریه کارکردگرایی و کارکردگرایی نو و نیز از نظریات صاحب‌نظران گوناگون چون، پاتنام، گیدنز، زیستن، استول، افه و... استفاده کرده است. مهمترین متغیرهای مستقل این تحقیق؛ کارآمدی نهادی و سازمان‌های اجتماعی، عدالت نهادی، احساس امنیت، مشارکت اجتماعی قومی می‌باشد و اعتماد اجتماعی به عنوان متغیر وابسته با شاخص‌هایی مانند؛ میزان فساد، تجربه تاریخی تبعیض، عدالت، برابری، توجه به خواسته‌ها و نیازهای افراد سنجیده شده است. گروه‌های قومی نیز «فارس، ترک، کرد، بلوچ، عرب و ترکمن» در سه استان خراسان رضوی، شمالی و جنوبی در نظر گرفته شده است. نتایج تحقیق، حاکی از وجود رابطه معنادار بین کارآمدی نهادی، عدالت نهادی، امنیت اجتماعی و عدم ارتباط معنادار بین میزان مشارکت با اعتماد اجتماعی گروه‌های قومی نسبت به سیاست‌های اجتماعی دولت است (امیرپور، ۱۳۸۶).

اوجاقلو (۱۳۸۴) در «بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان» عنوان می‌کند متغیر وابسته در این تحقیق اعتماد تعمیم یافته است که با شش بعد «صراحت، صداقت، سهیم کردن، تمایلات همکاری جویانه، اطمینان و رفتار مبتنی بر اعتماد» مورد سنجش قرار گرفته است، متغیرهای مستقل در این تحقیق عبارتند از: سنت‌گرایی، پایگاه اجتماعی، تحصیلات و... که این متغیرها از نظریات پارسنز، دورکیم، تونیس، اینگلهارت در سطح کلان و اریکسون، بلاو، کلمن، جانسون و... در حوزه نظریه‌های خرد به دست آمده‌اند. روش پژوهش با توجه به اهداف، سؤالات و فرضیه‌ها، «پیمایشی» و با تکیه بر مطالعات کتاب‌خانه‌ای صورت گرفته و داده‌ها به وسیله پرسشنامه محقق ساخته به دست آمده‌اند، جامعه آماری این تحقیق شامل همه مردان و زنان بالای ۱۸ سال ساکن شهر زنجان که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران معادل ۳۸۰ نفر تعیین گردیده است و از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده است. یافته‌های تحقیق بیان می‌دارد که بین متغیر سنت‌گرایی و اعتماد تعمیم یافته رابطه معنی‌داری وجود ندارد، بین متغیر پایگاه اجتماعی و اعتماد تعمیم‌یافته نیز رابطه معنی‌داری وجود ندارد ولی بین تحصیلات پاسخگویان و میزان مطالعه با اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد (اوجاقلو، ۱۳۸۴).

تبیین پدیدار شناختی ابعاد اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن ۷۹

امیرکافی (۱۳۷۴) در «اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن» با استفاده از روش پیمایش و تکنیک مصاحبه یک نمونه ۲۱۰ نفری از شهروندان بین ۲۰ تا ۷۰ سال بر اساس نمونه‌گیری «PPS» از سه منطقه «خوشه» ۳، ۶ و ۱۶ مناطق بیست‌گانه تهران انتخاب و با آن‌ها مصاحبه انجام داده است در این تحقیق اعتماد اجتماعی از دیدگاه نظریه‌پردازان مختلف تعریف و تحدید شده و آن‌گاه در سطح فرد با ارائه یک مدل تحلیلی بر اساس پشتوانه غنی تئوریک مطرح کرده است. مهمترین متغیرهای مستقل در این مدل تحلیلی عبارتند از: روابط اجتماعی (اظهاری یا ابزاری بودن رابطه فرد با سایر اعضا)، سرمایه اجتماعی، امنیت، تعهد و مقبولیت اجتماعی و دگرخواهی. این متغیرها از نظریات افرادی مانند گیدنز، لاکمن، گافمن، جانسون، مور، چلبی و... استخراج شده‌اند. متغیر وابسته در این تحقیق اعتماد اجتماعی می‌باشد و ابعاد آن عبارتند از صداقت، صراحت، اطمینان سهیم کردن، تمایلات همکاری‌جویانه و اعتماد کردن. ابعاد صداقت و اطمینان با استفاده از تکنیک فرافکن و سایر ابعاد متغیر وابسته با استفاده از روش برش «قطبین» به وسیله ۳۴ گویه سنجیده شده است. نتایج تحقیق بیان می‌دارد که میزان اعتماد اجتماعی در بین پاسخگویان در حد متوسط رو به بالاست. بیشترین میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان مربوط به بعد صراحت می‌باشد میانگین اعتماد اجتماعی در بین مردان بیش از زنان بوده است. تحصیلات افراد با اعتماد اجتماعی رابطه منفی دارد سایر متغیرهای مستقل با اعتماد اجتماعی رابطه مستقیم معنی‌داری دارند که از این میان، متغیر دگرخواهی با (۴۴ درصد) بیشترین و امنیت با (۲۱ درصد) کمترین تأثیر را بر اعتماد اجتماعی داشته است (امیرکافی، ۱۳۷۴).

پورمحمدی (۱۳۷۷) در «اعتماد به تلویزیون و عوامل مؤثر بر آن» می‌گوید جامعه آماری این تحقیق مردم سه منطقه بالا، متوسط و پایین شهر تهران بوده که شامل افراد بالای ۱۸ سال و مرد و زن می‌باشد. شیوه نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای بوده که حجم نمونه ۶۰۰ نفر می‌باشد. ایشان در رابطه با متغیر اعتماد، پس از ذکر کارکردهای سیاسی و روان‌شناختی و اجتماعی اعتماد در تعریف این متغیر و ارتباط آن با مفاهیمی چون ایمان، صداقت، ریسک‌پذیری و تعهد به تئوری‌های مربوط به اعتماد پرداخته و از نظریات افرادی چون کلمن، پارسنز، چلبی و... بهره گرفته است. مدل تحقیق در بررسی عوامل دارای سه دسته عوامل ساختاری برون‌سازمانی، عوامل ساختاری درونی سازمان و عوامل فردی است که عوامل ساختاری برون‌سازمانی در سطح فرد عبارتند از: رضایت سیاسی، رضایت شغلی، رضایت خانوادگی، امید به آینده فرد و... عوامل ساختاری برون‌سازمانی

۸۰..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال دهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۵

در سطح کلان، ارزیابی فرد از تحول ارزش در نظر گرفته شده است عوامل درون‌سازمانی به ابعاد ذیل تقسیم شده است؛ ارزیابی از سازمان تلویزیون، ارزیابی از گروه مرجع تلویزیون و ارزیابی از مشروعیت تلویزیون تفکیک شده است ارزیابی از نقش تلویزیون به نقش‌های ارزشی (نقش وحدت‌بخشی تلویزیون، اشاعه نیاز توسط تلویزیون، ارزیابی از نقش هویت‌بخشی تلویزیون) و نقش‌های تخصصی (نقش فراغتی، اطلاع‌رسانی و آموزش تلویزیون) تقسیم‌بندی شده است. مهمترین نتیجه پژوهش مذکور به مقتضای موضوع طرح این بوده است که تلویزیون به عنوان یک گروه مرجع به طور مستقیم تأثیر نسبتاً زیادی بر اعتماد به تلویزیون از خود نشان داده است.

تعریف مفاهیم

جدول ۱: تعریف نظری مفاهیم و نوع متغیرهای تحقیق

متغیر	نوع: وابسته
اعتماد اجتماعی	<p>تعریف: دلالت بر انتظارات و تعهدات اکتسابی و تأیید شده به لحاظ اجتماعی که افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به سازمان‌ها و نهادهای مربوط به زندگی اجتماعی‌شان دارند (از کیا، غفاری، ۱۳۸۰: ۹۹). اعتماد اجتماعی دارای دو می‌باشد.</p> <p>ابعاد: الف) اعتماد بین شخصی: شکلی از اعتماد که در روابط چهره به چهره خود را نشان می‌دهد.</p> <p>ب) اعتماد نهادی: به اطمینانی اطلاق می‌گردد که فرد نسبت به سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی رسمی و نهادهای غیررسمی (اصناف) دارد.</p> <p>توضیحات: در این تحقیق اعتماد اجتماعی به صورت میانگین دو شاخص، اعتماد بین شخصی و اعتماد نهادی اندازه‌گیری می‌شود.</p>
رسانه های جمعی	<p>نوع: مستقل</p> <p>تعریف: رسانه های جمعی علاوه بر ویژگی های مشترک، هر یک دارای مزیت ها و محدودیت های خاص خود هستند. اما درباره ویژگی های مشترک وسایل ارتباط جمعی، سادگی می گویند: ویژگی های ذیل وسایل ارتباط جمعی را به ایزاری منحصر به فرد تبدیل کرده اند:</p> <p>۱. تعداد گیرندگان وسایل ارتباط جمعی نسبتاً زیاد است. ۲. ترکیب گیرندگان بسیار متنوع است. ۳. با ارسال پیام از طریق وسایل ارتباط جمعی، نوعی تکثیر پیام به وجود می آید. ۴. توزیع پیام سریع است. ۵. هزینه برای مصرف کننده کم است. (محسنیان راد، ۱۳۸۰، ص ۶۲).</p>
پایگاه اقتصادی - اجتماعی	<p>نوع: مستقل</p> <p>تعریف: به موقعیت‌های اجتماعی و جایگاهی اطلاق می‌شود که فرد در ساختار مرتبه اجتماعی یک گروه در مقایسه با گروه‌های دیگر احراز می‌کند، پایگاه و موقعیت اجتماعی فرد، حقوق و مزایای شخص را تعیین می‌کند (وئوتی، نیک خلق، ۱۳۸۰: ۲۴۷؛ کوئن، ۱۳۷۸: ۸۲). مفهوم پایگاه اقتصادی - اجتماعی نه تنها وضع اقتصادی بلکه قدرت، نحوه زندگی، فعالیت‌های خاص در گذران اوقات فراغت، زمینه آموزشی، محل اقامت و غیره را در بر می‌گیرد (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۸۰۸). در این تحقیق پایگاه اقتصادی - اجتماعی افراد در شهر خلخال با توجه به شاخص‌هایی چون میزان تحصیلات، شغل، درآمد سنجیده خواهد شد.</p>
احساس امنیت	<p>نوع: مستقل</p> <p>تعریف: امنیت عبارت است از اطمینان خاطر که بر اساس آن افراد که در جامعه‌ای زندگی می‌کنند نسبت به حفظ جان، حیثیت و حقوق مادی و معنوی خود بیم و هراسی نداشته باشند (گلدی، ۱۳۸۵). در واقع احساس امنیت بیانگر آرامش</p>

<p>خاطر و نداشتن ترس و نگرانی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، جانی و سیاسی می‌باشد. احساس امنیت در این تحقیق با ابعاد زیر مشخص می‌گردد: امنیت اجتماعی، امنیت سیاسی، امنیت مالی، امنیت جانی.</p>	
<p>نوع: مستقل تعریف: آتونی یا بی‌هنجاری صرفاً به دوران بحران و رونق اقتصادی محدود نمی‌ماند، به نظر دورکیم مسأله بی‌هنجاری در جامعه مدرن به صورت مزمن درآمده است و این وضع بسیار اسفبار است. به نظر او ورود جوامع، به دنیای صنعت در قرن بیستم، روابط انسان‌ها را از نظارت نظم اخلاقی جامعه سنتی آزاد می‌کند، به طوری که اجتماع سنتی موردهجوم نیروهای گسستگی جامعه مدرن قرار گرفته و اجتماعات ساده رو به تحلیل می‌روند و با افزایش و تراکم جمعیت، زندگی اجتماعی پیچیده می‌شود، ارتباطات از صورت برخورد با آشنا به صورت برخورد با بیگانه درمی‌آید. از همه مهمتر، اعتقادات و رسوم مذهبی مشترک که موجب انسجام اجتماعی می‌گردید، رو به تحلیل و تضعیف رفته و با کاهش محدودیت‌های مذهبی، حالت بی‌هنجاری تسریع می‌شود، به طوری که سودجویی‌های آدم‌ها از فشار هنجارها رها شده و کسب سود، فراتر از هر قاعده‌ای قرار می‌گیرد. در این صورت وقتی فرد نتواند به اهداف مورد احترام جامعه نائل شود، با واقعیت تلخ شکست روبرو شده و با توجه به تضعیف مذهب در جامعه مدرن که در این موقعیت می‌توانست احساس شکست در فرد را به نحوی جبران و ترمیم کند، موجب روی آوردن فرد به خودکشی، اعتیاد یا دیگر انحرافات اجتماعی خواهد شد و در نتیجه امنیت فردی و امنیت اجتماعی را به چالش خواهد کشاند.</p>	<p>انسجام هنجاری</p>
<p>نوع: مستقل تعریف: انگاره‌های جمعی در یک فرهنگ هستند که مشخص می‌کنند چه چیز خوب، خواستی و صحیح می‌باشد و چه چیز بد، ناخواستنی و نادرست است. بنابراین ارزش‌ها به مثابه آرمان، هدف یا حقیقت دربردارنده عنصری از مطلوبیت و یک جزء اخلاقی است که اشکال متفاوت رفتار بشری و اهدافی را متمایز می‌سازد که انسان‌ها برای آن اهداف و رفتارهای بهتر یا بدتر و پذیرفتنی و نپذیرفتنی تلاش می‌کنند (وٹوقی، ۱۳۸۶:۱۴۵؛ باستانی، ۱۳۸۴: ۱۰).</p>	<p>ارزش‌های مشترک</p>

مبانی نظری تحقیق

صاحب‌نظرانی مانند؛ آنتونی گیدنز، نیکلاس لومان، براند باربر، آیزنشتاد، جیمز کلمن، فرانسیس فوکویاما، سلگمن، لوئیس و وایگرت از جمله کسانی هستند که در دو دهه اخیر، توجه ویژه‌ای به مبحث اعتماد اجتماعی داشته‌اند در این قسمت نظریات و دیدگاه‌های مرتبط با اعتماد اجتماعی مرور می‌شود. آنتونی گیدنز اعتماد را به عنوان اطمینان از اعتماد‌پذیری اشخاص یا اتکاء بر کیفیت یا ویژگی یک شخص و یا صحت عبارت و گفته‌ای توصیف می‌کند و معتقد است که این تعریف نقطه شروع مناسبی در تعریف این مفهوم می‌باشد (گیدنز، ۱۳۷۷: ۳۷). از نظر گیدنز، اعتماد به صورتی بلاواسطه، با مفهوم ساختار و نهاد از یک سو و خصلت جامعه مدرن از سوی دیگر مرتبط است، ساختار از نظر او بر اساس قواعد و منابع تکرار پذیر توصیف می‌گردد و ویژگی تکرار پذیری و تداوم، همان عناصری هستند که وی در تعریف اعتماد نیز آنها را به کار می‌گیرد. گیدنز چهار زمینه اصلی مسلط بر فرهنگهای پیش از مدرن را نظام خویشاوندی، اجتماع محلی، باور داشت‌های مذهبی و سنت می‌شمارد، که به اعتقاد وی این منابع اعتماد، اهمیت خود را در جوامع مدرن از دست داده‌اند. گیدنز معتقد است که در جوامع مدرن، هیچیک از این چهار

کانون اصلی اعتماد و امنیت وجودی اهمیت ندارد و نظام‌های انتزاعی جانشین نظام خویشاوندی، اجتماع محلی و سنت شده است. (همان: ۱۲۹). او در مباحث خود از سه اعتماد بنیادی، شخصی و انتزاعی (اعتماد به سازمان‌های مدرن) نام می‌برد. به زعم وی در جوامع تحت تسلط نظام‌های انتزاعی و فاصله‌گیری زمانی و مکانی، اعتماد بسیار مهم است. نیاز به اعتماد با این فاصله‌گیری ارتباط دارد. به عبارتی افراد به کسانی که پیوسته در معرض دیدشان هستند و فعالیت‌هایشان را میتوان مستقیماً مورد بازنگری قرار داد نیاز به اعتماد ندارند. گیدنز معتقد است اعتماد، امنیت وجودی و احساس تداوم در مورد عوامل و اشخاص در شخصیت بزرگسالی سخت به هم وابسته باقی می‌ماند (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۱۶).

جان کلام گیدنز درباره رابطه اعتماد و امنیت هستی‌شناختی در همین عبارت وی نهفته است. انسان نیاز به احساسی دارد که او را به تداوم وجودی خودش اطمینان دهد. بنابراین اعتمادپذیری مبتنی بر قابل اعتماد بودن و دلسوز بودن افراد بشری است. اطمینان داشتن از قابل اعتماد بودن یا صداقت دیگران نوعی عادت عاطفی است. هر دلیلی از بین برود و کسانی که با فرد تعامل دارند نخواهند قابل اعتماد بودن خویش را تداوم بخشند، نوعی اضطراب تداوم می‌یابد.

جیمز کلنن در کتاب بنیان‌های نظری اجتماعی با تأسی از نظریات انتخاب عقلانی در تعریف اعتماد اجتماعی آنرا وارد کردن احتمال خطر در تصمیم می‌داند (کلنن، ۱۳۷۷: ۲۷۰). به عبارتی اعتماد، تضمین خطر کردن است. تحت شرایط خطر دو حالت ایجاد می‌شود. اعتماد کردن و در نظر گرفتن فایده انتظار و اعتماد نکردن و در نظر نگرفتن فایده و انتظار. بدین ترتیب از نگاه کلنن یکی از ترتیبات اجتماعی معمول، وارد کردن عنصر خطر در تصمیم است، یعنی فرد تصمیم بگیرد که با دیگران وارد کنش شود یا نه. به نظر کلنن در هر رابطه مبتنی بر اعتماد حداقل دو جزء وجود دارد: اعتماد کننده و اعتماد شونده (امین) و فرض بر اینست که کنش هر دو جزء (کنشگر) هدفمند است و هر دو به دنبال ارضای نیازهای خود هستند (Coleman, 1988: 95). بنابراین در روابط اجتماعی فردی می‌تواند هم اعتماد کننده باشد و هم اعتماد شونده. که در این صورت مبادله از حالت دو جزئی خارج می‌شود و حالت سه که با تجربه محیط‌های آشنای اجتماعی و مادی همراه است. بنابراین «اعتماد بنیادین» (پایه) مبتنی بر اعتماد اولیه است که فرد در تعامل با دیگران کسب می‌کند. بدین ترتیب امنیت وجودی و عادت سخت به هم پیوند خورده اند. اگر رفتار معمول (عادات به معنای تداوم امور و کنش و واکنش‌های دیگران در زندگی روزمره

است) به نظر کلمن نقش مهمی در نظام های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی دارد. این نوع مبادله ها شبکه های گسترده ای از افراد را در نظام های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به یکدیگر می پیوندد و اعتماد را در جامعه گسترش می دهد. کلمن در مورد رابطه مبتنی بر اعتماد توجه به نکاتی را ضروری می داند: ۱- برقراری اعتماد امکان کنشی را از جانب امین بوجود می آورد که در غیر اینصورت ممکن نبود. ۲- اگر اعتماد شونده (امین) قابل اعتماد باشد، اعتماد کننده از اعتماد خود بیشتر سود می برد تا از عدم اعتماد، در صورتی که اگر امین قابل اعتماد نباشد، اعتماد کننده از اعتماد خود بیشتر زیان می بیند تا از عدم اعتماد خود. ۳- اعتماد کردن در برخی موارد مستلزم آنست که اعتماد کننده منبع خود را به نحو داوطلبانه در اختیار اعتماد شونده قرار دهد بدون هیچ گونه تعهد واقعی از جانب اعتماد شونده. ۴- در همه روابط مبتنی بر اعتماد «تأخر زمانی» وجود دارد به بیان دیگر اعتماد کننده باید به امید اعمال جبران کننده اعتماد شونده در آینده اقداماتی انجام دهد (کلمن، ۱۳۷۷: ۱۵۴).

به نظر کلمن روابط اجتماعی هنگامی به وجود می آید که افراد کوشش می کنند از منابع فردی خود بهترین استفاده را به عمل آورند. کلمن از این منابع که جنبه هایی از ساختار اجتماعی هستند به عنوان سرمایه اجتماعی نام می برد و معتقد است که افراد از این منابع برای رسیدن به منافعیشان استفاده می کنند. به نظر وی دو عامل برای سرمایه اجتماعی اهمیت دارد: میزان در خود اعتماد بودن محیط اجتماعی که به این معناست که تعهدات بازپرداخت خواهد شد و میزان واقعی تعهداتی که بر عهده گرفته شده است به اعتقاد وی کارگزاری که شخص بتواند به او اعتماد مطلق داشته باشد که در وضعیتی معین همانند آن شخص رفتار خواهد کرد. بسیاری از رؤسای دولت ها چنین شخصیتی را دارند آنچه در اینجا در خور اهمیت است سرمایه اجتماعی است که این رابطه برای دولت فراهم می سازد. با فرض اینکه اعتماد به جا بوده باشد و این اعتماد و سرمایه اجتماعی که از آن ایجاد شده به رئیس دولت امکان می دهد تا توانایی خود را برای کنش با دیگران گسترش دهد به نظر کلمن حتی اعتماد به مکانیسم های کلی تر و ساختارهای کلان، از چارچوب اعتماد متقابل نشأت می گیرد. از این رو آسیب پذیری اعتمادهای انتزاعی را نیز می بایست بر حسب آسیبهای وارد به حدود اعتماد متقابل تعریف و بررسی کرد (همان: ۲۸۲). فرانسیس فوکویاما با نوعی رویکرد اقتصادی به مسئله اعتماد می پردازد و مبنای نظری و کانون تمرکز او بر حفظ سرمایه اجتماعی به عنوان مجموعه معینی از هنجارها و ارزش های غیر رسمی تعریف می

کند. که اعضای گروهی که همکاری و تعاونشان مجاز است، در آن سهیم هستند. از دید فوکویاما این ارزشها و هنجارها باید شامل سجایایی از قبیل صداقت، ادای تعهدات و ارتباطات دو جانبه باشد (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۰۰). بطوریکه مشارکت در این ارزشها و هنجارهای غیر رسمی با چنین ویژگی‌هایی، توسط گروهی از افراد که همکاری و تعاون دارند، اعتماد را بوجود می‌آورد. که البته به نظر فوکویاما این همکاری و همیاری به منظور افزایش بهره‌وری اقتصادی مد نظر می‌باشد. بنابراین او اعتماد را بر مبنای سرمایه اجتماعی و در عرصه اقتصادی مطرح می‌سازد.

براند باربر در خصوص اعتماد معتقد است: سه نوع انتظار وجود دارد که بخشی از صفات اساسی اعتماد را می‌سازد. کلی‌ترین انتظار، انتظار پایداری و تحقق نظم اجتماعی اخلاقی و طبیعی است، دومین انتظار، انتظار اجرای نقش تکنیکی کسانی است که همراه با ما در روابط و نظام‌های اجتماعی وارد شده‌اند، و بالاخره سومین آن انتظاراتی است که طرفین تعامل وظایف و مسئولیت‌های خود را انجام می‌دهند یعنی تکالیف و وظایفی که افراد را موظف می‌کند علایق دیگران را بر علایق فردی ترجیح بدهند (Barber: 1983: 9). در این دیدگاه معنای اساسی اعتماد به تعریف کلی و جامع اعتماد به عنوان انتظار پایایی از یک نظم اجتماعی اخلاقی مربوط است که باربر آن را به عنوان زمین‌های برای دو معیار و انتظار دیگر استفاده می‌کند یعنی اعتماد به عنوان ایفای نقش و اعتماد به عنوان انجام وظایف. از نظر باربر اعتماد می‌تواند ابعاد متفاوتی به شرح ذیل داشته باشد: ۱- اعتماد به صداقت و درستی، پایبندی بر اصول اخلاقی. ۲- اعتماد به کارآیی و کارآمدی یا توانایی اجرای وظایف محوله نقش. ۳- ترجیح منافع جمعی به منافع فردی است. البته نکات فوق در خصوص سنجش اعتماد به کار می‌رود، زیرا وقتی به سنجش میزان اعتماد مردم از عملکرد ادارات و اصناف (به عنوان اعتماد تعمیم یافته) پرداخته می‌شود لازم است در کنار صداقت آنها به کارایی و توجه آنها به آراء مردم نیز مد نظر قرار گیرد. بدین جهت با نظر باربر در این زمینه موافقت وجود دارد، اما یکی از اشکالاتی که در کار باربر وجود دارد این است که وی به این که چه مکانیزم‌های اجتماعی ایجاد کننده اعتماد در جامعه هستند، اشاره ندارد و حتی می‌توان نگاه او را تا حد زیادی خوش بینانه تلقی کرد. کمتر می‌توان در جوامع بر این امر تأکید کرد که یک سوگیری جمعی در کل مردم درونی شده باشد و فشارهای هنجاری بقدری قدرتمند باشند که فرد علایق دیگران را بر علایق فردی ترجیح دهد. لوئیس و وایگرت تلاش کرده‌اند که اعتماد را به نحو دیگری مورد ارزیابی قرار دهند. آنها معتقدند که اعتماد یک پدیده چند وجهی

یا چند سطحی است. آنها معتقدند اگرچه انتظارات را باید به عنوان ملاک اصلی اعتماد مورد توجه قرار داد (که در این زمینه با باربر هم عقیده هستند) اما باید از این سطح فراتر رفت و اعتماد را از ابعاد متعدد مورد توجه قرار داد. لوئیس و وایگرت معتقدند اعتماد سه بعد دارد: شناختی، عاطفی و رفتاری (Misztal: 1996, p.23). اگر چه لوئیس و وایگرت اعتماد را دارای ابعاد سه گانه ای می دانند که معمولاً برای گرایش مورد استفاده قرار می گیرد اما آنها اعتماد را یک گرایش فردی نمی دانند بلکه آنرا یک گرایش جمعی می دانند. از نظر لوئیس و وایگرت اعتماد مبتنی است بر: اولاً اعتماد به عنوان یک فرایند شناختی بین اشخاص و نهادها که با مقولاتی همچون قابل اعتماد، غیرقابل اعتماد و ناشناس تمایز قایل می شود. ثانیاً اعتماد مبتنی است بر یک مؤلفه عاطفی که شامل پیوند عاطفی بین تمام کسانی که در روابط دو جانبه مشارکت می کنند و بوسیله و با کنش های اجتماعی مقید می شوند. بنابراین اعتماد از نظر لوئیس و وایگرت متضمن دو فرایند است. درک شناختی افراد از دیگران باعث طبقه بندی آنان می گردد و فرد با توجه به شناخت خود افراد را به دست های قابل اعتماد، غیرقابل اعتماد و کسانی که شناخت دقیقی از آنها ندارد تقسیم می کند. این مرحله اول ایجاد اعتماد است اما در مرحله دوم فرد با کسانی که آنها را قابل اعتماد میدانند وارد یک روابط عاطفی می گردد و همین روابط موجب پیوند آنها می گردد اما این روابط عاطفی با نوع کنش اجتماعی آنها مقید و تعریف

می گردد، یعنی روابط عاطفی تا زمانی استمرار می یابد که فرد با کنش اجتماعی مورد انتظار، تحکیم بخش انتظار از خود باشد. اما چنانچه رفتاری یا کنش اجتماعی ای از او سر بزند که با انتظارات شناختی فرد یا افراد ناظر در تخالف باشد، باعث کم رنگ شدن روابط عاطفی و تجدید نظر در ادراک شناختی نسبت به آن فرد خواهد شد. بنابراین نوع پنداشت و شناخت، زمینه ساز ارزیابی افراد از دیگران و آغاز تعامل خواهد شد، اما این تعامل که با روابط عاطفی همراه است با کنش های مورد انتظار اجتماعی مشروط می گردد. گرچه این دو اندیشمند مراحل و فرایندهایی را برای بروز اعتماد بر می شمردند که در جای فوق قابل تأمل و توجه است اما باز هم اینان به مکانیزم های اجتماعی که موجب و سبب ساز اعتماد هستند اشاره ای ندارند.

جمع بندی نظریات در مورد اعتماد اجتماعی

بررسی ادبیات مربوط به اعتماد آشکار می سازد که دیدگاه های مختلف، هر یک به بررسی جنبه ای از این مسأله پرداخته اند و بخشی از واقعیت را مورد بررسی قرار می دهند و هیچ نظریه ای نمی

تواند به طور جامع به بررسی اعتماد بپردازد. با این حال هر یک از دیدگاه‌ها به طور نسبی و از منظری خاص به مساله اعتماد پرداخته و از آن جهت تبیین مسایل دیگر بهره برده‌اند. در این پژوهش از نظر‌گیدنز و کلمن در زمینه اعتماد متقابل بین شخصی استفاده شده است. از نظریات فوکویاما و کلمن به دلیل مطرح کردن اعتماد بر حسب سرمایه اجتماعی استفاده می‌گردد. همچنین نظریات فوکویاما دارای بعد اقتصادی می‌باشد. نظریات باربر که صداقت را در کنار کارایی می‌بیند، قابل توجه است و همچنین نظریات لوئیس و وایگرت که اعتماد را در سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری می‌بیند حائز اهمیت است و بعد عاطفی در تحلیل رفتار عمده مردم ایران قابل توجه است. در مجموع می‌توان گفت تمام این اندیشمندان در یک نکته اتفاق نظر دارند و آن انتظار از یک امر آتی است، بنابراین می‌توان گفت اعتماد کردن یعنی داشتن انتظاراتی در مورد یک موضوع در آینده و یا داشتن عقایدی در مورد چگونگی رفتار دیگری در آینده. به طور خلاصه اعتماد کردن یعنی (اعتقاد به اینکه نتایج کنش یک فرد یا یک سازمان یا یک گروه و... از نظر فرد و یا گروه و حتی سازمانی دیگر دیگری مناسب خواهد بود). این یعنی انتظار عمل مناسب از افراد مذکور در آینده است. بدین ترتیب مطالعه ادبیات موجود نشان می‌دهد که می‌توان اعتماد را در اشکال مختلف اعتماد بنیادی، بین شخصی، تعمیم یافته یا نهادی و اعتماد به نظام‌های تخصصی (سازمان‌ها) مورد توجه قرار داد. اعتماد بنیادی بیشتر در نزد روانشناسان مطرح بوده است همان‌گونه که گیدنز عنوان می‌نماید اعتماد در معنای عاطفی و تا حدی در معنای معرفتی آن ریشه در وثوق و اطمینان به اشخاص صالح و معتبر دارد که معمولاً از نخستین تجربیات کودک حاصل می‌گردد. چیزی که اریکسون با الهام از وینیکات اعتماد بنیادی می‌نامد تشکیل دهنده رابطه‌ای است که جهت‌گیری عاطفی و شناختی به سوی دیگران، به سوی دنیای عینی و به سوی هویت شخصی، از آن سرچشمه می‌گیرد. (که البته در قسمت نظریات بخاطر جلوگیری از اطناب کلام به آن پرداخته نشد) و بدین ترتیب تجربه اعتماد بنیادین در حقیقت، هسته جهان امیدواری است (گیدنز، ۱۳۷۷: ۶۳). اعتماد بین شخصی با وجود روابط مستقیم و چهره‌به‌چهره شناخته می‌شود و مبتنی بر روابط بین فردی است. اعتماد بین شخصی در ارتباط با تعامل و روابط میان دوستان، همکاران، معلم و دانش‌آموز، کارگر و سرکارگر، بیمار و پزشک، مشتری و فروشنده و سایر موارد مشابه، تجلی پیدا می‌کند. محدودترین شعاع این دوایر، مربوط به اعتماد میان اعضای خانواده می‌شود که در بردارنده بیشترین میدان محبت و نزدیکی است. سپس مربوط

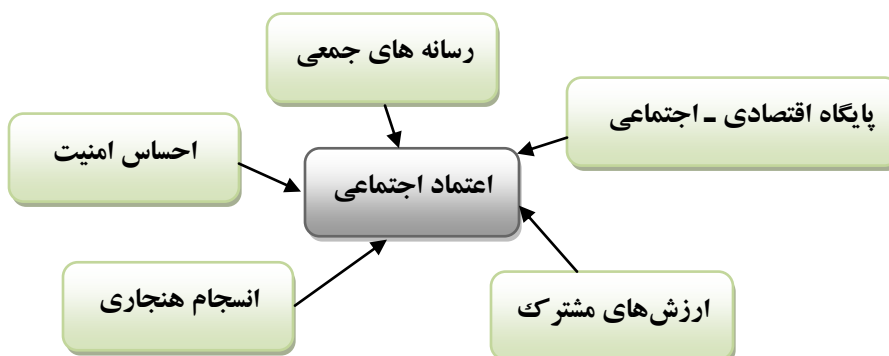

به اعتماد به افرادی می شود که به لحاظ شخصی از آنها شناخت وجود دارد و بین آنها تماس چهره به چهره برقرار است. اعتماد اجتماعی تعمیم یافته در زمینه ای فراتر از روابط چهره به چهره قرار می گیرد و حامل شبکه های موجود در سطوح فرافردی است به گونه ای که اعتماد به اشخاص، جای خود را به اعتماد به مقوله های اجتماعی انتزاعی تر و گسترده تری چون اصناف اجتماعی می دهد که در ورای مرزهای خانوادگی، همسایگی و طایفه ای قرار گرفته و در مقیاس ملی مطرح می شوند. اعتماد به نظام های تخصصی که انتزاعی ترین نوع اعتماد است بیشتر از طرف گیدنز مطرح می شود و مربوط به نظام های فن شناختی است. در جوامع جدید، نظام های مبتنی بر مهارت های فنی و حرفه ای بخش وسیعی از محیط مادی و اجتماعی را تشکیل می دهند. نظام هایی مثل ارتباطات از راه دور، حمل و نقل، شبکه های کامپیوتری، شبکه های تولید کالاهای صنعتی، بازارهای مالی، شبکه های اطلاعاتی و انتظامی از نوع نظام های تخصصی هستند. اصول و سازوکارهای عمل آنها برای استفاده کنندگان، ناشناخته است لیکن اعضای جامعه، عمل آنها را بدیهی و مسلم می پندارند.

فرضیه ها

- به نظر می رسد بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.
- به نظر می رسد بین احساس امنیت و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.
- به نظر می رسد بین استفاده از رسانه های جمعی و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.
- به نظر می رسد بین ارزش های مشترک و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.
- به نظر می رسد بین انسجام هنجاری و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.

مدل نظری تحقیق

روش‌شناسی

این تحقیق به روش پیمایش و با ابزار پرسشنامه انجام پذیرفته است. جامعه آماری این تحقیق را خانواده‌های شهر تهران (منطقه ۷ شهرداری) تشکیل می‌دهد که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر می‌باشد. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده است.

جدول ۲: اطلاعات جمعیتی منطقه ۷ شهر تهران به استناد سرشماری سال ۱۳۹۰

منطقه	تعداد خانوار	زن	مرد	جمعیت
۷	۱۰۸۷۲۸	۱۵۹۷۲۰	۱۵۰۰۲۵	۳۰۹۷۴۵

$$n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times 0.5 \times 0.5}{(0.05)^2}}{1 + \frac{1}{309745} \left[\frac{\left(\frac{(1/96)^2 \times 0.5 \times 0.5}{(0.05)^2} \right) - 1}{1} \right]} = \frac{384/16}{1/0.00147} = 383/68 \approx 384$$

یافته‌ها

فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

با توجه به این که پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان اعتماد اجتماعی متغیرهای رتبه‌ای می‌باشند از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌شود.

جدول ۳: آزمون همبستگی اسپیرمن میان پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان اعتماد اجتماعی

متغیرها	تعداد	مقدار ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری (۰/۰۵)
پایگاه اقتصادی - اجتماعی و اعتماد اجتماعی	۳۸۴	۰/۴۷۲	۰/۰۳۱

با توجه به جدول میزان ضریب همبستگی میان متغیرهای پایگاه اقتصادی - اجتماعی و اعتماد اجتماعی برابر با ۰/۴۷۲ محاسبه شده است که این میزان نشانگر وجود رابطه‌ای نسبتاً قوی و مستقیم است. بدین معنی که با افزایش (یا کاهش) پایگاه اقتصادی - اجتماعی میزان اعتماد اجتماعی افزایش (یا کاهش) می‌یابد. با توجه به سطح معناداری این رابطه که برابر با ۰/۰۳۱ است

تبیین پدیدار شناختی ابعاد اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن ۸۹

و کوچکتر از ۰/۰۵ محاسبه شده است بنابراین فرض صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می شود. یعنی بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: به نظر می رسد بین احساس امنیت و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.

با توجه به این که احساس امنیت و میزان اعتماد اجتماعی متغیرهای رتبه ای می باشند از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می شود.

جدول ۴: آزمون همبستگی اسپیرمن میان احساس امنیت و میزان اعتماد اجتماعی

متغیرها	تعداد	مقدار ضریب همبستگی	سطح معنی داری (۰/۰۵)
احساس امنیت و میزان اعتماد اجتماعی	۳۸۴	۰/۵۳۲	۰/۰۰۶

با توجه به جدول میزان ضریب همبستگی میان متغیرهای احساس امنیت و اعتماد اجتماعی برابر با ۰/۵۳۲ محاسبه شده است که این میزان نشانگر وجود رابطه ای نسبتاً قوی و مستقیم است. بدین معنی که با افزایش (یا کاهش) احساس امنیت میزان اعتماد اجتماعی افزایش (یا کاهش) می یابد. با توجه به سطح معناداری این رابطه که برابر با ۰/۰۰۶ است و کوچکتر از ۰/۰۵ محاسبه شده است بنابراین فرض صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می شود. یعنی بین احساس امنیت و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه سوم: به نظر می رسد بین استفاده از رسانه های جمعی و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.

با توجه به این که استفاده از رسانه های جمعی و میزان اعتماد اجتماعی متغیرهای رتبه ای می باشند از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می شود.

جدول ۵: آزمون همبستگی اسپیرمن میان استفاده از رسانه های جمعی و میزان اعتماد اجتماعی

متغیرها	تعداد	مقدار ضریب همبستگی	سطح معنی داری (۰/۰۵)
استفاده از رسانه های جمعی و میزان اعتماد اجتماعی	۳۸۴	۰/۲۸۷	۰/۰۱۴

۹۰..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال دهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۵

با توجه به جدول میزان ضریب همبستگی میان متغیرهای استفاده از رسانه‌های جمعی و میزان اعتماد اجتماعی برابر با ۰/۲۸۷ محاسبه شده است که این میزان نشانگر وجود رابطه‌ای نسبتاً قوی و مستقیم است. بدین معنی که با افزایش (یا کاهش) استفاده از رسانه‌های جمعی میزان اعتماد اجتماعی افزایش (یا کاهش) می‌یابد. با توجه به سطح معناداری این رابطه که برابر با ۰/۰۱۴ است و کوچکتر از ۰/۰۵ محاسبه شده است بنابراین فرض صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می‌شود. یعنی بین استفاده از رسانه‌های جمعی و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه چهارم: به نظر می‌رسد بین ارزش‌های مشترک و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

با توجه به این که ارزش‌های مشترک و میزان اعتماد اجتماعی متغیرهای رتبه‌ای می‌باشند از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌شود.

جدول ۶: آزمون همبستگی اسپیرمن میان ارزش‌های مشترک و میزان اعتماد اجتماعی

متغیرها	تعداد	مقدار ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری (۰/۰۵)
ارزش‌های مشترک و میزان اعتماد اجتماعی	۳۸۴	۰/۳۵۷	۰/۰۰۳

با توجه به جدول میزان ضریب همبستگی میان متغیرهای ارزش‌های مشترک و میزان اعتماد اجتماعی برابر با ۰/۳۵۷ محاسبه شده است که این میزان نشانگر وجود رابطه‌ای نسبتاً قوی و مستقیم است. بدین معنی که با افزایش (یا کاهش) ارزش‌های مشترک میزان اعتماد اجتماعی افزایش (یا کاهش) می‌یابد. با توجه به سطح معناداری این رابطه که برابر با ۰/۰۰۳ است و کوچکتر از ۰/۰۵ محاسبه شده است بنابراین فرض صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می‌شود. یعنی بین ارزش‌های مشترک و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد بین انسجام هنجاری و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

با توجه به این که ارزش‌های مشترک و میزان اعتماد اجتماعی متغیرهای رتبه‌ای می‌باشند از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌شود.

جدول ۷: آزمون همبستگی اسپیرمن میان انسجام هنجاری و میزان اعتماد اجتماعی

متغیرها	تعداد	مقدار ضریب همبستگی	سطح معنی داری (۰/۰۵)
انسجام هنجاری و میزان اعتماد اجتماعی	۳۸۴	۰/۱۸۶	۰/۰۰۱

با توجه به جدول میزان ضریب همبستگی میان متغیرهای انسجام هنجاری و میزان اعتماد اجتماعی برابر با ۰/۱۸۶ محاسبه شده است که این میزان نشانگر وجود رابطه ای نسبتاً قوی و مستقیم است. بدین معنی که با افزایش (یا کاهش) انسجام هنجاری میزان اعتماد اجتماعی افزایش (یا کاهش) می یابد. با توجه به سطح معناداری این رابطه که برابر با ۰/۰۰۱ است و کوچکتر از ۰/۰۵ محاسبه شده است بنابراین فرض صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می شود. یعنی بین انسجام هنجاری و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

برآورد مدل پیش بینی (رگرسیون)

جدول ۸: متغیرهای وارد شده در مدل و روش برازش رگرسیونی

مدل	متغیر وابسته	متغیرهای وارد شده در مدل	روش رگرسیونی
۱	اعتماد اجتماعی	پایگاه اقتصادی - اجتماعی احساس امنیت استفاده از رسانه های جمعی ارزش های مشترک انسجام هنجاری	Enter

با توجه به جدول متغیرهای وارد شده در مدل که عبارتند از پایگاه اقتصادی - اجتماعی، احساس امنیت، استفاده از رسانه های جمعی، ارزش های مشترک و انسجام هنجاری و همچنین روش برازش مدل رگرسیونی (Enter) ارائه شده اند. در این روش همه متغیرها وارد مدل می شوند و از تمامی اطلاعات وارد شده در تحلیل مدل استفاده می شود. به عبارت دیگر این روش همه رگرسیون های ممکن را در اختیار محقق می گذارد.

جدول ۹: ضریب تعیین برازش رگرسیونی

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
۱	۰/۳۸	۰/۱۴۴	۰/۱۵۷	۰/۴۰۱۲۳

۹۲..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال دهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۵

با توجه به جدول ضریب همبستگی متغیرهای پایگاه اقتصادی - اجتماعی، احساس امنیت، استفاده از رسانه‌های جمعی، ارزش‌های مشترک و انسجام هنجاری برابر $0/38$ و مجذور آن یعنی ضریب تبیین برابر $R^2 = 0/144$ و ضریب تبیین تعدیل شده نیز برابر $R^2 = 0/157$ می‌باشد. به عبارت دیگر در حالت تعدیل یافته $0/157$ درصد از واریانس متغیر اعتماد اجتماعی توسط متغیرهای پایگاه اقتصادی - اجتماعی، احساس امنیت، استفاده از رسانه‌های جمعی، ارزش‌های مشترک و انسجام هنجاری پیش‌بینی می‌شود.

جدول ۱۰: تحلیل واریانس برازش رگرسیونی

سطح معنی داری ($0/05$)	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	
0/000	183/35	6/234	5	31/171	رگرسیون
		0/034	378	12/977	باقیمانده
			383	44/148	کل

جدول تحلیل واریانس برازش رگرسیونی را نشان می‌دهد که در آن مجموع مربعات، میانگین مربعات، درجات آزادی، مقدار آماره $F (183/35)$ و همچنین سطح معنی داری ($0/000$) نشان داده شده است. با توجه به اینکه مقدار سطح معنی داری کمتر از $0/05$ بدست آمده است می‌توان معنی داری رگرسیون را استنتاج نمود.

جدول ۱۱: ضرایب مدل رگرسیون

سطح معنی داری ($0/05$)	t	ضرایب غیر استاندارد		مدل
		ضرایب استاندارد Beta	خطای استاندارد B	
0/000	11/532	-	0/294	3/389 (ثابت)
0/000	7/129	0/366	0/062	0/441 پایگاه اقتصادی - اجتماعی
0/014	2/484	0/154	0/076	0/188 احساس امنیت
0/008	0/141	0/008	0/047	0/007 استفاده از رسانه‌های جمعی
0/000	11/079	0/759	0/051	0/562 ارزش‌های مشترک
0/000	3/874	0/280	0/057	0/222 انسجام هنجاری

جدول برآورد ضرایب مدل رگرسیونی را نشان می‌دهد. ضریب رگرسیون برای متغیر احساس امنیت برابر $0/188$ ، مقدار خطای استاندارد $0/076$ و ضریب استاندارد برابر $0/154$ بدست آمده است. با توجه به اینکه مقدار آماره t برابر $2/484$ بدست آمده و سطح معنی داری (برابر $0/014$)

کمتر از ۰/۰۵ بدست آمده است می توان معنی داری ضریب متغیر احساس امنیت و تاثیر آن بر متغیر اعتماد اجتماعی را تایید کرد. برای سایر متغیرها نیز چنین نتیجه ای حاصل شده است.

+ (پایگاه اقتصادی - اجتماعی) ۰/۳۶۶

+ (احساس امنیت) ۰/۱۵۴

+ (استفاده از رسانه های جمعی) ۰/۰۰۸ = اعتماد اجتماعی

+ (ارزش های مشترک) ۰/۷۵۹

+ (انسجام هنجاری) ۰/۲۸۰

نتیجه گیری

اهمیت اعتماد در تعاملات اجتماعی تا بدان حد است که اگر اعتماد میان اعضای جامعه نباشد و یا اندک باشد؛ تعاملات و روابط میان افراد جامعه از تنظیم خارج می شود و روابط پایدار میان اعضای جامعه کمتر برقرار می شود. جامعه مرکب از افرادی که نقش های متفاوتی بر عهده دارند و هر کدام پاسخگوی نیازی اجتماعی اند و هر نقش محل مراجعه اعضای دیگر است در واقع افراد با نقش ویژه خود کارکردی را برای سایر اعضای جامعه عرضه می دارند. در این بین وجود اعتماد برای شکل گیری تعاملات و تداوم آن امری ضروری به نظر می رسد و در مقابل؛ فقدان آن روابط میان افراد، آن ها را بدان سوی متمایل می سازد که هر کسی تنها به طور افراطی در اندیشه نفع شخصی خویش باشد و به منافع همگانی کمتر عنایت کند. نتایج تحقیق نشان می دهد که ضریب همبستگی میان متغیرهای پایگاه اقتصادی - اجتماعی و اعتماد اجتماعی برابر با ۰/۴۷۲ محاسبه شده است که این میزان نشانگر وجود رابطه ای نسبتاً قوی و مستقیم است. بدین معنی که با افزایش (یا کاهش) پایگاه اقتصادی - اجتماعی میزان اعتماد اجتماعی افزایش (یا کاهش) می یابد. با توجه به سطح معناداری این رابطه که برابر با ۰/۰۳۱ است و کوچکتر از ۰/۰۵ محاسبه شده است بنابراین فرض صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می شود. یعنی بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی میان متغیرهای احساس امنیت و اعتماد اجتماعی برابر با ۰/۵۳۲ محاسبه شده است که این میزان نشانگر وجود رابطه ای نسبتاً قوی و مستقیم است. بدین معنی که با افزایش (یا کاهش) احساس امنیت میزان اعتماد اجتماعی افزایش (یا کاهش) می یابد. با توجه به سطح معناداری این رابطه که برابر با ۰/۰۰۶ است و کوچکتر از ۰/۰۵ محاسبه شده است بنابراین فرض صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می شود. یعنی بین احساس

امنیت و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی میان متغیرهای استفاده از رسانه‌های جمعی و میزان اعتماد اجتماعی برابر با $0/287$ محاسبه شده است که این میزان نشانگر وجود رابطه‌ای نسبتاً قوی و مستقیم است. بدین معنی که با افزایش (یا کاهش) استفاده از رسانه‌های جمعی میزان اعتماد اجتماعی افزایش (یا کاهش) می‌یابد. با توجه به سطح معناداری این رابطه که برابر با $0/014$ است و کوچکتر از $0/05$ محاسبه شده است بنابراین فرض صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می‌شود. یعنی بین استفاده از رسانه‌های جمعی و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی میان متغیرهای ارزش‌های مشترک و میزان اعتماد اجتماعی برابر با $0/357$ محاسبه شده است که این میزان نشانگر وجود رابطه‌ای نسبتاً قوی و مستقیم است. بدین معنی که با افزایش (یا کاهش) ارزش‌های مشترک میزان اعتماد اجتماعی افزایش (یا کاهش) می‌یابد. با توجه به سطح معناداری این رابطه که برابر با $0/003$ است و کوچکتر از $0/05$ محاسبه شده است بنابراین فرض صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می‌شود. یعنی بین ارزش‌های مشترک و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی میان متغیرهای انسجام‌هنجاری و میزان اعتماد اجتماعی برابر با $0/186$ محاسبه شده است که این میزان نشانگر وجود رابطه‌ای نسبتاً قوی و مستقیم است. بدین معنی که با افزایش (یا کاهش) انسجام‌هنجاری میزان اعتماد اجتماعی افزایش (یا کاهش) می‌یابد. با توجه به سطح معناداری این رابطه که برابر با $0/001$ است و کوچکتر از $0/05$ محاسبه شده است بنابراین فرض صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می‌شود. یعنی بین انسجام‌هنجاری و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. و در نهایت می‌توان گفت که متغیر اعتماد اجتماعی توسط متغیرهای پایگاه اقتصادی - اجتماعی، احساس امنیت، استفاده از رسانه‌های جمعی، ارزش‌های مشترک و انسجام‌هنجاری قابل پیش‌بینی است.

منابع

۱. امیرکافی، مهدی (۱۳۷۴) اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه شهید بهشتی.
۲. اوجاقلو، سجاد و زاهدی، محمدجواد (۱۳۸۴) بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۴: آگه.
۳. اینگلهارت، رونالد (۱۳۸۲) تحول فرهنگی در جوامع پیشرفته صنعتی، مریم وتر، تهران: کویر.
۴. بشیریه، حسین (۱۳۸۶) تاریخ اندیشه‌های سیاسی قرن بیستم، جلد اول، تهران: نی.

تبیین پدیدار شناختی ابعاد اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن ۹۵

۵. پاتنام، رابرت (۱۳۸۰) دموکراسی و سنت‌های مدنی، محمدتقی دلفروز، تهران: غدیر.
۶. پورمحمدی، علی اصغر (۱۳۷۷) اعتماد به تلویزیون و عوامل مؤثر بر آن، ارشد پژوهش، دانشکده ادبیات دانشگاه شهید بهشتی.
۷. تونکس، فرانک (۱۳۸۷) اعتماد و سرمایه اجتماعی، محمدتقی دلفروز، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
۸. جوان، قاسم (۱۳۸۵) بررسی میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر مشهد، کارشناسی ارشد مددکاری اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی: دانشگاه علامه طباطبایی.
۹. چلی، مسعود (۱۳۸۶) جامعه‌شناسی نظم، تهران: نشر نی.
۱۰. رجبو، موسی (۱۳۸۵) بررسی میزان اعتماد اجتماعی بر حسب پایگاه اجتماعی، اقتصادی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، ارشد پژوهش، واحد تهران شمال، دانشکده مدیریت و علوم اجتماعی.
  ۱۱. زتومکا، پیوتر (۱۳۸۶) اعتماد، نظریه جامعه‌شناختی، غلامرضا غفاری، تهران: شیرازه.
  ۱۲. صفری شالی، رضا (۱۳۸۶) راهنمای تدوین طرح تحقیق، تهران: جامعه و فرهنگ.
  ۱۳. فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۵) پایان نظم، غلامعباس توسلی، تهران: حکایت قلم نوین.
  ۱۴. فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۶) آمریکا بر سر تقاطع، مجتبی امیری وحید، تهران: نشر نی.
  ۱۵. فیروزآبادی، سیداحمد (۱۳۸۴) بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران، رساله دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
  ۱۶. کلمن، جیمز (۱۳۷۷) بنیادهای نظریه اجتماعی. ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
  ۱۷. کمسیون بهره‌وری استرالیا (۱۳۸۷) سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر سیاست‌گذاری عمومی، مرتضی نصیری، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی اجتماعی.
  ۱۸. گلابی، فاطمه (۱۳۸۳) نقش اعتماد در امر توسعه با تأکید بر عملکرد و نقش شوراهای اسلامی، ارشد پژوهش، دانشکده علوم اجتماعی: دانشگاه تهران.
  ۱۹. گیدنز، آنتونی (۱۳۸۴) پیامدهای مدرنیت، محسن ثلاثی، تهران: مرکز.
  ۲۰. گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷) تجدد و تشخص، ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
  ۲۱. محسنیان راد، مهدی (۱۳۸۰)، ارتباط شناسی، تهران، سروش، ص ۶۲.
  ۲۲. محمدی شکبیا، عباس (۱۳۷۵) بررسی عوامل مؤثر بر میزان اعتماد دانشجویان دانشکده علوم اجتماعی، ارشد پژوهش: دانشگاه علامه طباطبایی.

23. Coleman, J (1994) Foundation of social theory, Belknap press, Cambridge.

24. Misztal, Barbara A, (1996), "Trust in Modern societies: The Search for the Bases of Social Order", Blackwell

25. Putnam, R (1999) the prosperous community: social capital and public life, The American prospect, Inc.

26. Putnam, R (2002) Democracies in flux: the evolution of social capital in contemporary society. Oxford University Press.